

บทบรรณาธิการ

“Inclusive Society”

พิชญา สุรพลชัย¹

Pichaya Surapolchai

“Inclusive Society” หรือในที่นี้ขอเรียกว่า “สังคมสำหรับทุกคน” เป็นคำที่คุ้นหูมากขึ้นในทศวรรษที่ผ่านมาจากความพยายามลดความเหลื่อมล้ำระหว่างบุคคลทุกเพศทุกวัย ไม่ว่าจะเป็นวัยเด็กและเยาวชน วัยแรงงาน และผู้สูงอายุ ทุกเชื้อชาติ ทั้งคนไทยและกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ทุกศาสนา ให้เป็นสังคมที่ทุกคนอยู่ดีมีสุข มุ่งความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม (social cohesion)² ทุกคนมีสิทธิได้รับการคุ้มครองทางสังคม (social protection) อย่างเท่าเทียม ทั้งนี้ ในโลกของการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 เอง ก็ให้ความสำคัญอย่างมากกับปัจเจกชน (individual) ว่าพึงได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานและการเคารพสิทธิความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน รวมไปถึงการเข้าถึงทรัพยากร การใช้ประโยชน์จากสภาพแวดล้อมในมิติต่างๆ ได้อย่างแท้จริง เพราะถือว่าทุกคนเป็นส่วนหนึ่งและมีส่วนช่วยในการขับเคลื่อนสังคมและประเทศ ดังนั้น วารสารวิจัยสังคมฉบับ 1/2559 นี้ จึงได้รวบรวมประเด็นปัญหาจากหลายมิติและหลากหลายกลุ่มคน เพื่อแสดงให้เห็นถึงการคิดคำนึงถึงกลุ่มคนเล็กคนน้อยรวมไปถึงการคำนึงถึงสิทธิที่บุคคลทุกกลุ่มพึงได้รับอย่างเหมาะสม เพื่อให้เกิดการพัฒนาคนกลุ่มคนเหล่านั้นอย่างสมบูรณ์

บทความในวารสารวิจัยเล่มนี้ ขอเริ่มต้นด้วยการสร้างสังคมสำหรับทุกคน (Inclusive Society) จากการมองเพศสภาวะ (gender) การให้คุณค่าเพศ

¹ นักวิจัยประจำสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Researcher, Chulalongkorn University Social Research Institute (CUSRI)

(Email: pichaya.s@hotmail.co.th)

² ดูเพิ่มเติม OECD. (2016). Inclusive societies and development. (Online). Available: [http://www.oecd.org/development/inclusivesocietiesand development/](http://www.oecd.org/development/inclusivesocietiesanddevelopment/)

หญิงในฐานะที่ต้องแบกรับภาระและเผชิญกับสภาวะความตึงเครียดจากการทำงานและบทบาทหน้าที่ความเป็นแม่ในเวลาเดียวกัน ซึ่งส่งผลอัตลักษณ์ความเป็นแม่ในยุคปัจจุบัน **“บนเส้นทางสายน้ำนมแม่: อัตลักษณ์ของแม่ทำงานยุคใหม่กับความยากลำบากในความเป็นแม่”** โดยภัทรพรรณ ทำติ กล่าวถึงการศึกษาร่วมใจและอุปสรรคในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของแม่ที่ต้องทำงานไปด้วยและเลี้ยงลูกด้วยน้ำนมแม่ไปด้วย ในพื้นที่กรุงเทพมหานครและจังหวัดเชียงใหม่ ผ่านการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) แบบบรรยายกรณี (case study) ซึ่งชี้ให้เห็นถึงสภาวะคุกคาม **“อัตลักษณ์”** ความเป็นแม่ที่ต้องทำงานพร้อมกันกับเลี้ยงลูก จากทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ภายใต้โครงสร้างสังคมสมัยใหม่ โดยนำทฤษฎีของ Giddens มาอภิปรายในงานนี้ที่ชี้ให้เห็นบทบาทเพิ่มขึ้น นอกจากภาระความเป็นแม่ ยังต้องเผชิญกับภาระในเชิงเศรษฐกิจ ซึ่งกำลังเบียดบังอัตลักษณ์ของความเป็นแม่มากขึ้นเรื่อยๆ และก่อให้เกิดอุปสรรคในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ทว่าก็มีความพยายามในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ให้นานที่สุดเพื่อสุขภาพและการเจริญเติบโตที่สมบูรณ์ที่สุดของลูก

บทความต่อมานำเสนอกลุ่มบุคคลที่ทำงานดูแลกลุ่มเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดคดียาบ้า ซึ่งกลุ่มเด็กและเยาวชนเหล่านี้ในแง่หนึ่งถือเป็นอนาคตของประเทศที่สามารถขับเคลื่อนประเทศต่อไปได้หากได้รับโอกาสอย่างเท่าเทียม การมีบุคคลที่ช่วยสร้างความเข้าใจในชุมชน จะช่วยสร้างสัมพันธภาพระหว่างเด็กและชุมชนมากยิ่งขึ้น **“ปัญหา อุปสรรคและข้อจำกัดของการติดตาม ดูแลช่วยเหลือสงเคราะห์เด็กและเยาวชนที่กระทำผิดคดียาบ้าหลังได้รับการปล่อยตัวกลับสู่ชุมชน”** ของบังอร ศิริโรจน์, ศิรเศรษฐ เนตรงาม, กลิ่นสุคนธ์ กันธาน้อย, อัมพวา ทิมแป้น และกมลระวี ศรีจันทร์ แสดงให้เห็นถึงกลไกการทำงานของผู้ที่เกี่ยวข้องต่อการติดตามดูแล ได้แก่ กลุ่มของผู้ปกครอง กลุ่มผู้นำชุมชน และกลุ่มของเจ้าหน้าที่คุมประพฤติหรืออาสาคุมประพฤติ ในจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดลำพูน ผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกและทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากบทสัมภาษณ์ด้วยโปรแกรม Atlas.ti ตามแนวคิดการดูแลแบบไร้รอยต่อ (Through

care) ซึ่งระบบการติดตามดูแล ช่วยเหลือจากกลุ่มบุคคลเหล่านี้มีความสำคัญอย่างมากต่อการยอมรับเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดของชุมชน ซึ่งก็ได้มีความพยายามอาศัยการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนและอาสาสมัครพลัดถิ่นในชุมชนเพื่อให้การติดตามดูแลและช่วยเหลือมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพื่อจะได้เข้าใจและเข้าถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชน รวมถึงสมาชิกในชุมชน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ปรับตัวอยู่ร่วมกันได้ในสังคมต่อไป

บทความในลำดับที่สาม “กระบวนการและการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะด้านที่อยู่อาศัยของเครือข่ายสลัมสี่ภาค” ของชนกกาญจน์ พันธุ์เดิมนวงศ์ ชี้ให้เห็นถึงกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัด หรือมักเรียกกันว่า “สลัม” ที่เกิดขึ้นจากผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมหรือการพัฒนาความเป็นเมือง ทำให้เกิดการอพยพพลัดถิ่นของผู้คนจำนวนมากเข้ามาในเมือง และเกิดเป็นพื้นที่อาศัยที่มีความแออัด (สลัม) ซึ่งถูกมองว่าเป็นกลุ่มคนอีกชนชั้นหนึ่ง ถูกกล่เลยหรือได้รับการบริการสาธารณะจากภาครัฐอย่างไม่เท่าเทียมกับประชาชนกลุ่มอื่นๆ เช่น สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานต่างๆ และมุมมองจากภาครัฐเองที่มีต่อชุมชนแออัดเองก็เป็นไปในทิศทางลบ แม้มีความพยายามหาแนวทางการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น แต่ก็พบว่าไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัด ซึ่งถือเป็นฐานรากสำคัญในการขับเคลื่อนเมืองได้ บทความนี้จึงมุ่งเสนอการมีส่วนร่วมและกระบวนการขับเคลื่อนของเครือข่ายสลัมสี่ภาค เป็นมุมมองและความพยายามที่สวนกลับจากแบบเดิมที่มีลักษณะของการกำหนดนโยบายสาธารณะจากรัฐลงสู่ชุมชน หรือแบบ Top-down ให้กลายเป็นแบบ bottom-up หรือการสนับสนุนให้กลุ่มเครือข่ายเกิดความร่วมมือและกลายเป็นตัวแสดงหลัก (actor/change agent) ในการขับเคลื่อนประเด็นสาธารณะด้านที่อยู่อาศัยจากการถูกไล่รื้อที่อยู่อาศัย เช่นเดียวกันกับบทความเรื่อง “การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมในการรับมือกับเหตุการณ์แผ่นดินไหวของจังหวัดเชียงรายในปี 2557” โดย ศิรินันต์ สุวรรณโมลี แสดงให้เห็นความร่วมมือของ

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการรับมือกับเหตุแผ่นดินไหว ซึ่งในปี 2557 ได้เกิดแผ่นดินไหวขนาด 6.3 ตามมาตราริกเตอร์ และ aftershock ในจังหวัดเชียงราย ก่อให้เกิดความเสียหายอย่างมากกับชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบ กระบวนการจัดการและรับมือในพื้นที่ที่มีการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง และเป็นไปในลักษณะกระจายอำนาจจากส่วนกลาง (decentralize) ลักษณะจากบนลงล่าง (top-down) แต่บางครั้งอุปกรณ์และเครื่องมือก็ยังกระจุกอยู่ที่จังหวัด ซึ่งหน่วยงานย่อยภายในองค์การบริหารส่วนจังหวัดจำเป็นต้องติดต่อขอใช้เอง อีกทั้งยังประสบกับปัญหาการขาดกำลังพล งบประมาณ และระยะเวลาที่ทำให้การช่วยเหลือล่าช้า ดังนั้น การให้ความสำคัญกับชุมชน ตามความสัมพันธ์แบบล่างขึ้นบน (bottom-up) ในการช่วยเหลือและเตรียมความพร้อมจากท้องถิ่นเอง จะตอบสนองกับความต้องการในการแก้ไขปัญหาดีกว่า รวมถึงการแก้ไขกระบวนการทำงานที่ลดความทับซ้อน น่าจะเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้กระบวนการดำเนินงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ การเป็นสังคมที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียว เป็นสังคมสำหรับทุกคน ไม่เฉพาะเพียงคนไทยหรือคนเมืองหรือคนชนบทเท่านั้น แต่ยังต้องคิดคำนึงถึงกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในบริเวณแนวเขตแดนไทย ในฐานะกลุ่มคนเล็กคนน้อยที่อาศัยอยู่บนแผ่นดินไทยด้วย ดังในบทความเรื่อง **“The Future of Food Security in the Karen Ethnic Group in Thailand: Community Challenges”** ของศยามล เจริญรัตน์ ที่สนใจศึกษาสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารของชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในประเทศไทย ท่ามกลางสถานการณ์ความเปราะบางที่เกิดขึ้นกับกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงจากการพัฒนาของโลกภายใต้ระบบทุนนิยม ประเด็นความมั่นคงทางอาหารในระดับโลกและปัจจัยท้าทายต่างๆ ที่เข้ามากระทบกับวิถีชีวิตแบบเดิมที่ผูกพันกับเกษตรกรรม ซึ่งเป็นแหล่งผลิตอาหารในอดีต ความกดดันจากภาครัฐในการกำหนดนโยบาย ก่อให้เกิดความไม่มั่นคง ทั้งสิทธิในการผลิตอาหาร การเข้าถึงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการผลิต เช่น

ที่ดิน แหล่งน้ำ แหล่งดิน ป่าไม้ที่ถูกทำลาย เป็นต้น จึงกลายเป็นภาวะทั้งที่ ทำหายและการถูกกดทับที่ชาติพันธุ์กะเหรี่ยงต้องต่อสู้เพื่อการดำรงชีวิตอยู่

บทความสุดท้ายเป็นบทความที่ชี้ชวนให้เห็นถึงอาชีพที่สามารถ ขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศได้ แต่กลับถูกมองข้ามในสังคมไทย ในบทความ “Decent Work for Domestic Workers: Thailand please makes it real” ของขวัญฤทัย ศิริพัฒนาโกศล ได้กล่าวถึงแรงงานนอกระบบหรืองานที่มัก เรียกกันว่า “งานบ้าน” ในที่นี้เรียกว่า “ลูกจ้างทำงานบ้าน” (Domestic worker) ซึ่งไม่ได้รับความคุ้มครองทางกฎหมายและถูกละเมิดสิทธิด้านแรงงาน ถูกมองว่า เป็นงานที่ไม่ก่อให้เกิดผลผลิตทางเศรษฐกิจ มุมมองที่มีต่อแรงงานกลุ่มนี้กลับ กลายเป็นความประะบางที่เกิดขึ้นจากการถูกละเมิดสิทธิ และต้องตกอยู่ในภาวะ เสี่ยงจากการทำงาน ในบทความนี้ได้นำเสนอและวิพากษ์อนุสัญญาองค์การ แรงงานระหว่างประเทศ หรือ ILO ว่าด้วยแรงงานทำงานบ้าน เพื่อปรับมุมมอง กระบวนการทำงานและดำเนินนโยบายในประเทศไทยต่อไป

บทปริทัศน์หนังสือในท้ายเล่มเรื่อง **The Great Divide: Unequal Societies and What We Can Do About Them** (Joseph E. Stiglitz, 2015) ได้หยิบยกสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจากความผิดพลาดในการดำเนินนโยบาย ทางเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาตั้งแต่อดีต ท่ามกลางการครอบงำการขับเคลื่อน ระบบเศรษฐกิจด้วยทุนนิยมในศตวรรษที่ 21 แม้จะมีความพยายามมุ่ง ขับเคลื่อนประเทศให้เป็นไปในลักษณะ American Dream แต่ในความเป็นจริง ก็มีมุมมองในมิติที่หลากหลายและซับซ้อนแตกต่างกันออกไป ชี้ให้เห็นถึงความ เชื่อมโยงในการดำเนินงานจากอดีต ส่งผลถึงความเหลื่อมล้ำในปัจจุบัน และการ มองไปข้างหน้าเพื่อก้าวข้ามผ่านปัญหาในอนาคต มีการนำเสนอบทเรียนจาก ต่างประเทศทั่วโลกที่ดำเนินนโยบายขับเคลื่อนให้ประเทศที่ค้ำเน็งถึงความอยู่ดีมี สุขของประชาชนเป็นหลัก เป็นนโยบายที่สร้างความเท่าเทียมให้กับบุคคลทุก กลุ่มในการเข้าถึงสวัสดิการขั้นพื้นฐาน ซึ่งสะท้อนและเป็นแง่คิดต่อการดำเนิน

นโยบายของสหรัฐอเมริกาในอนาคต รวมถึงเป็นบทเรียนให้ประเทศไทย
ตระหนักถึงปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต หากปราศจากภูมิคุ้มกันด้วยเช่นกัน

วารสารวิจัยสังคมเล่มนี้ มุ่งเน้นให้เห็นการมองสังคมในมุมต่างๆ จาก
คนเล็กคนน้อยทุกภาคส่วน ให้ทุกคนได้เห็นถึงความสำคัญของทุกภาคส่วนใน
การร่วมพัฒนาขับเคลื่อนประเทศ และทำให้มองเห็นการพัฒนาในอดีต
ที่ก่อให้เกิดช่องว่างทางสังคมในหลากหลายมิติ ทั้งที่กระทบในระดับจุลภาค
และมหภาค หากสังคมตระหนักเห็นปัญหาแม้เพียงช่องโหว่เพียงเล็กๆ เห็น
ความสำคัญของทุกคน ก็จะสามารถสร้างสังคมที่อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข
ทุกคนร่วมมือกัน เกิดความเข้มแข็ง และเป็นสังคมอันหนึ่งอันเดียวกันได้ในภาย
ภาคหน้า